

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Ս. ԳՐԻՑ ՎՐԱՅ ՀԻՄՆՈՒԵԼՈՎ

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՂԱՍԷՔ ՍՊԱՆՆԱԾ ԶԵ՝ ԶԿԱՅԵՆ՝

Մենք Գ. Գրիսով 15 համարին մէջ կը կարդանք. «Ամենայն որ սպանանէ զկային եօթն վրէժս լուծցէ». — Լատին թարգմանութիւնը այսպէս դրած է. «Sed omnes qui occideret Cain septuagies punitur», որ է ըսել՝ եօթնպատիկ պատժեցի իտալերէն թարգմանութիւն մը դրած է. «Chiunque ucciderà Cain sarà punito a sette doppi più che Cain», որ է ըսել. յետեւ կրկին աւելի քան զկային պատժեցի իսկ Գաղղիական թարգմանած է «Quiconque tuera Cain sera puni s pt fois au double», այսինքն է՝ եօթն անգամ ի կրկին պատժեցի:

Ասորերէն և Արաբերէն բնագիրներ ալ և շատ մը սուրբ Հայեր կը մեկնեն Մենքոյ վերոյիշեալ պարբերութիւնը ըսելով թէ՛ կայէն իւր Աբէլ եղբայրը սպաննելուն համար եօթն անգամ պատժուեցաւ: Եւ սակայն Ս. զրոյց խօսքերը բացայայտ կ'ըսեն. ով որ կայէնը սպաննէ՝ եօթը պատիժ պիտի կրէ, «եօթն վրէժս լուծցէ» (Խտաւական թարգմանութիւնը կ'աւելցնէ) կային և աւելի:

Եւ որպէս զի կայէնը չսպաննեն՝ ըստ

Մենք. Գ. 15. «Եւ Տէր Աստուած նշան ի կային՝ չսպանանել զնա ամենայն որ գտանիցէ զնա». հետեւաբար, Ս. Գրոց «Եօթն վրէժս լուծցէ» բացատրութիւնը կը նշանակէ թէ կայէնը սպաննողը եօթն անգամ պիտի պատժուի: Եւ որպէս զի նոյն իսկ յանգէտս ո՛չ ոք զկայէն սպաննէ, Աստուած կայէնի անձին վրայ նշան դրած էր: Այս նշանին էութեան համար Ս. Հայերէն շատերը կը կարծեն թէ կայէնի մարմինը անընդհատ կը զողողար և դէմքը կատաղի և զարհուրելի երևոյթ մը կ'ընծայէր՝ որ անշուշտ իր տագնապեալ խղճին արտայայտութիւնն էր: Եւ այս նկատմամբ է որ A. Martini Ս. Գրոց խտաւերէն թարգմանութեան մէջ գրած է. «Un tremore continuo od universale delle membra, accompagnato da un'aria di volto truce ed orribile, la quale facea conoscere l'agitazione di sua coscienza» (Հտ. Ա. Մենք. Գլ. Գ. 15):

Այսպիսի երևոյթ մը հեռուէն դիտողի մը տեսանելի չըլլար, և Աստուծոյ առ կայէն տուած պատիժը «Երբեք ալ և տաւտանեալ եղիցիս ի վերայ երկրի» (Մենք. Գ. 12), անշուշտ կ'ուզէ հասկննել թէ կայէնի վրայ արտաքին ուրիշ նշաններ կային՝ որոնցմով ինքը հեռաւոր անձերէ

կը զանազանուէր. և այս նշաններէն մին, ըստ մեր կարծեաց, ձայնական նշան մը պէտք էր ըլլալ, նման Ռիսուսի ժամանակակից Գիրգեանացոյ դիւնահարին, որուն համար (Աւետ. Մարկոսի Գլ. Ե. 1-6) կը կարդանք... «Եւ ոչ ոք կարէր պարտեղ զնա՞ ճանգի հանապազ զցայգ և զցերեկ ի գերեզմանս և ի լերինս աղալակեր, և կոծէր զանձն իւր՝ քարամբ»։ ահա այսպիսի նշան մը պէտք էր ունենալ նաև Կայէն՝ հեռուէն ճանչցուելու համար, Կայէնի նմանօրինակ արտաքին նշանը անտարակոյս ամենուն ծանօթ ըլլալով՝ Ղամէք չէր կարող յանգտու սպաննել զինքը. և հրէական աւանդութիւնը երբ կը դնէ թէ Թորէլ թեւադրեց իւր հօր Ղամէքայ՝ անտառի մէջ շէնկոց հանող կենդանին սպաննել, և ինքը նետահար սպաննելէն վերջ՝ մօտենալով՝ երբ կը տեսնէ թէ Կայէն էր սպաննուածը, այնպիսի զայրոյթով կը լքցուի՝ որ իսկոյն կը սպաննէ նաև իւր տղան. այն ատեն կը ստիպուինք բացազանչել թէ առասպելաց տառապել մ'է հրէական այս աւանդութիւնը։ Եւ յիշաւ Ղամէք ո՛չ միայն Կայէնը պիտի չի սպաննէր (եթէ ժամանակակից ալ եղած ըլլար) որովհետև ակնյայտի էր նշանը, այլ նաև իւր որդին ալ փոքրիկ մը չէր այն ատեն, քանի որ «Ճարտարապետ պղնձոյ և երկաթոյ» կ'անուանէ զինքը՝ Ս. Գիրքն։ Կարելի չէ դիպուածի կամ չտեսութեան վերագրել Ղամէքին զԿայէն նետահար ընելը, վասն զի որսորդները հեռատես և սրատես հռչակուած են, ինչպէս նաև պէտք էր ըլլալ Ղամէք։ Եւ Ս. Գիրքը կը յիշատակէ զնեբրովթ, «սկայ որսորդ»։ Գարայայ եօթն հարիւր ընտիր երիտասարդներ, «յիբիցունց ձեռացն աղողկը, ամենեքիկ եռքս պարսաւորը, որ ձգէին քաւրինս և ի մագէ ոչ վրիպէին»։ (Դատ. Թ. 16.) և Դաւիթ պարսաւորիկով՝ Գողիաթու դէմն ելնելուն՝ վստահ էր իւր որսորդական ճարտարութեանը վրայ։ Իսկ զալով արտաքին պատմութեան, Խորենացին զձայն քաջ աղեղնաւոր կը հանդիսացնէ։ Աստեբիրոս՝ որ թուող թուողն-

ներն անգամ զարնող որսորդ մ'էր՝ երբ Մեծն Փիլիպպոսէ արհամարհուեցաւ, նետին ընկերացուց թուղթ մը, «Փիլիպպոսի աշաքին» խօսքը զրած, և չի վրիպեցաւ հարուածը։ Իսկ Գուլիէլմոս Թեյլ իր տղուն զլիսուն վրայ զրուած խնձորը հարուածեց նետով. այսպիսի օրինակներ կ'ապացուցանեն որ աղեղնաւոր որսորդները բաց ի ճարպիկութենէ, սրատես ալ պէտք էին ըլլալ, նպատակը տեսնելու և հարուածելու համար։ Կը հետևի որ Ղամէք եթէ ուղղած էր իւր նետը՝ նպատակին հասցընելու համար՝ առ առաւելն 160 մեղր հեռուէն նշան առած պիտի ըլլար, և այդքան հեռաւորութենէն պիտի կարենար որոշել՝ յատկանշիչներ ունեցող Կայէնը և զայն պիտի չի հարուածէր։ Եւ ստուգուելէ Կայէնի և Ղամէքի իրարմէ ունեցած ժամանակագրական հեռաւորութիւնը նկատողութեան առնենք, պէտք ենք համոզուիլ որ Ղամէք չէր կարող սպաննել զԿայէն։

Գալով սպաննածին՝ Ս. Գրքոց մէջ ակնյայտի Ղամէք կ'ըսէ. «Զի այդ սպաննէի ի վերս ինձ և երիտասարդ ի հարուածս ինձ»։ Այսինքն Ղամէք՝ ո՛չ նետով հեռուէն, այլ մօտէն կուի բռնուած է և սպաննած մարդ մը որ իրեն վէրք տուեր է և երիտասարդ մը որ զինքը հարուածեր է։

Այս բացատրութիւնը իտալացին այսպէս թարգմանած է. «Certo io ho ucciso un uomo, dandogli una ferita ed un giovane dandogli una percossa» որ է ըսել «արդարև ես սպաննեցի մարդ մը՝ տալով իրեն վէրք մը և երիտասարդ մը՝ տալով իրեն հարուած մը»։ Այս բացատրութիւնն ալ կը զօրէ ըսելու թէ Ղամէք յարձակում մը կրեր է և փոխադարձ հակազդելով սպաններ է դիմացներ։

Հակառակ հրէական աւանդութեան՝ կ'ըսենք թէ՝ Ղամէք սպաննած չէ իւր թեւատի որդին Թորէլը, վասն զի սա արդէն այդ կատարիալ էր, երբ երկաթի գիւտն ըրած էր. նետ, սուր, զէնք շինե-

ՌԱՅԱՑԵԼ — «ՄԵԾ-ԴՈՒՐ» ՏԻՐԱՄԱՅՐԸ

Ծագականի՝ Բիզանտիական մշակութան հիմունքները, որ ամենաշուրջ է իր՝ Տիրամայր (Madonna) պատկերներուն մէջ: Գոթականի Մեծ-Դուռ Ֆերտինանտոյ Գ.ի համար նկարած էր, և սա այնքան հիշատակ էր, որ ճամբորդելու ժամանակ իսկ՝ հետը կը պատրաստէր զայն: Հոս կը տեսնուի կուսական արժանիքը, աչքերէն կը թորէ մեղուշ քաղցրութիւն մը, միևնույն ժամկէտին Յիսուս՝ անմեղալիւ նայուածքներ կ'ուզէ զինքը դիտողին:

լու ճարտարութիւններէն աւելի՝ եթէ ենթադրելով ըսենք թէ Նոյեան 300 կանգուն երկայն և 50 լայն տապանին շինութեան մասնակցած է և անոր երկաթեայ գոտիներ և հաստատութիւններ ինքնին իբրև (Ս. Գրոց մէջ յիշուող) մեծ արհեստագէտ ձեռնառու եղած է, և այն ատենները Ղամէք սպաննած է նախ կայէնը և ապա Թորէլը, հարկ պիտի ըլլայ ընդունիլ որ մինչև ջրհեղեղի թուականին մօտերը՝ կայէն դեռ կ'ապրէր, ինչ որ անհաւատարի է:

Բ. ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՅԵՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ Է ԹԷ ՈՅ, ԵՒ
ԻՆՁՊԵՍ ՄԵՌԱՍ ԿՐՆԱՏ ԸԼԼԱԼ:

Ս. Գրոցը (Ծննդ. Ձ. 5) կ'ըսէ. «Եւ իբրև ետես Տէր Աստուած թէ բազմացան չարիք մարդկան ի վերայ երկրի, և ամենայն ոք խորհէր ի սրտի իւրում խնամով ի չարիս զամենայն առուր»: Յոգնակին զործածուած չարիք մարդկան պարբերութիւնը, ըստ մեզ՝ կը նշանակէ ամէն տեսակ չարութիւններ. նաև Մատթէոսի Աւետարանին զԵ. Ժբ. 19, Յիսուսի Փրփստոսի թուածը «Ձի ի սրտէ ելանեն խորհուրդը չարք, սպանութիւնք...» և այլն: Հոս կը տեսնենք որ շնորհաց Օրէնսդիրը՝ չարութեանց մէջէն առաջին կը թուէ սպանութիւնը. և եթէ սպանութեանց պատճառները ուզէինք փնտռել, պիտի յիշատակէինք՝ նախանձ, հակառակութիւն, երկպառակութիւն, ուրիշի վրայ տիրելու տենջ, ըստ խօսից Պաղոս Առաքելոյն (Փղ. Է. 15). «Ապա թէ զմիմեանս խածատիցէք և ուտիցէք, զգոյշ լըրուց՝ գուցէ ի միմեանց սատակիցիք»: Եւ այս չարութիւնը ոչ եթէ հասուն հասակի կամ ծնրութեան ատեն կը սկսի, այլ մանկութեան ատենէն. բնածին բան մ'է. «Ձի միտք մարդկան հաստատեալ են ի խնամս չարին ի մանկութենէ իւրմէ» (Ծննդ. զԼ. Բ. 21): Արդ եթէ մարդկութիւնը չարին հակամէտ է իւր մանկութենէն, կը հետեի որ միևնոյն մարդկութիւնը՝ մինչև Ղամե-

քայ ծնունդը բոլորած ըլլալով շուրջ 1474 տարի, ոչ միայն անհատական սպանութիւններ, այլ նաև պատերազմներու ատեն բազմաթիւ սպանութիւններ զործած էր, հետեաբար Ղամէք երիտասարդ մարդ մը սպաննած ըլլալով՝ անտեղի է զինքը կայէնէն վերջ (որ սպաննեց 130ին՝ Աբէլ եղբայրը) երկրորդ մարդասպան համարել, քանի որ Ս. Գրքին «Բազմացան չարիք»ն ըսելով՝ կ'իմացուի թէ այդ չարիքներու զլխաւորներն՝ սպանութիւնք և արեան վրէժխնդրութիւնք տեղի կ'ունենային:

Անցնինք նկատողութեան առնելու Պաղոս Առաքելոյն խօսքը «Մի՛ զանձանց վրէժ խնդրէք... քանզի գրեալ է՝ իմ է վրէժ խնդրութիւն, և ես հատուցից ասէ Տէր»: Այս պարբերութիւնը մեզ ըմբռնել կուտայ որ՝ թէ և ձևական սպանալիք չի կայ կայէնի մասին, բայց լուեկայն կը հասկցուի, քանի որ կայէն զարհուրած կը պատասխանէ ատ Աստուած. «Եւ եւ զիցի ամենայն որ գտանիցէ զիս սպանցէ զիս» (Ծննդ. Գ. 14). որ է ըսել կայէն յայտնի երկիւղ կը կրէր որ բազմացած մարդերէն մէկը զինքը պիտի սպաննէր. այսինքն թէև տակաւին Սէթ ծնած չէր, բայց այնու հանդերձ բազմաթիւ մարդիկ գոյութիւն ունէին, սկսեալ նոյն ինքն կայէնի սերունդէն՝ որ յետ սպաննելուն Աբէլը, ծնաւ զԵնոքը. և նոյն ատեն կայէն «Շինէր քաղաք և դնէր անուն քաղաքին յանուն որդւոյ իւրոյ Ենոքայ». կը հետեի որ նախածնողաց սերունդը բաց ի Ս. Գրոց յիշատակած դէմքերէն, շատ բազմացած էին, որոնք քաղաքներ ևս կը լեցնէին իրենց մեծազումար թիւնքը, քանի որ Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ «Ամարած էր միով մարդով քաղաք սահմանել, որ չէ ինչ բայց բազմութիւն մարդոց՝ յօդու իմն ընկերութեան շաղկապեալ... (Տէս, Յաղագս Քաղաքին Աստուծոյ. Գրք ԺԵ, զԼ Ը)՝ ըստ այսմ կայէնի խօսքը «Ամենայն որ գտանիցէ զիս՝ սպանցէ զիս», կը նշանակէ թէ ստուգելու իւր սերունդէն զատ՝ կային նաև ուրիշներու սերունդէն բազմացած մար-

դիւ, և ինքն անոնցմէ վախճալուն հա-
մար կը շինէ քաղաք մը գուցէ պարսպա-
պատ, որպէս զի հոն ինքզինքը ապահով
գտնէ այն՝ որ պատասխանեց առ Տէր.
«Իթէ հանցեա զիս այսօր յերեսաց երկրէ,
և յերեսաց քոց թաքեալ» (ԿՆՈՂ. Գ. 14):
Այսու կը հաւատար որ կայէն սաստիկ
կը վախէր Արէլի սերունդէն՝ որ մի գու-
ցէ իրմէ վրէժ լուծեն, և այս ալ յայտ-
նի է Ղամբայ խօսքէն «Եօթն վրէժք
խնդրիցին ի կայէնէ» այսինքն կայէնի
ցեղէն, Եւ զիտեղ որ Ս. Գիրք փոխա-
նակ ցեղի մը անունը տալով՝ անոր նա-
խահայրը կը յիշատակէ և որպէս զի
զայս ալ օրինակով հաստատենք՝ կը յի-
շեցնենք որ Ովսէի մարգարէութեան մէջ
(Գլ. ԺԲ. 2.) գրուած է «Խնդրել վրէժ ի
Յակոբայ» որ է ըսել ի ցեղէն Յակոբայ. Եւ-
սայի (Գլ. Թ. 8) կը գրէ «Մահ արժա-
կեաց Տէր ի վերայ Յակոբայ» այսինքն
Յակոբայ ցեղին վրայ. Եւ Երեմիա կ'ըսէ
«Կերան զՅակովք և սպառեցին զնա»:
Առդ սոյնպիսի բազմաթիւ օրինակներ կը
հաւատեն որ Ս. Գիրք նախահայր մը
յիշելով՝ կը հասկնայ անկէ սկսած ժողո-
վուրդը:

Յետ զասոնք պարզելու՝ բնական կու
զայ հարցնել. կայէն սպաննուեցաւ թէ
ոչ, իմաստունն Սիդոնոն բացասական կը
պատասխանէ. «Մերժեցաւ ի նմանէ ա-
նիրան իւրով բարկութեամբ, ընդ կղ-
րայասպակ սրտամուրիւն կոյնտ»...
(Գլ. Ժ. 3) այսինքն ոչ որ սպաննեց՝ այլ իւր
սրտմտութիւնը զինքը մաշեցուց. իսկ Ա-
րէլի ցեղը՝ կայէնի ցեղէն վրէժը հանած
է, քանի որ Ղամբէի խօսքերուն իմաստը
զայս կ'արտայայտէ, եթէ Արելի մահուան
համար կայենեան ցեղէն եօթն վրէժիւն-
դութիւն ըրին, ապա Ղամբայ մահուան
համար եօթնասնեկին եօթն վրէժք պի-
տի խնդրուին:

Գալով թէ ստուգիւ, Արէլ ցեղ մը գո-
յութիւն ունեցած է, կը խորհրդածենք
որ մինչև Արելի սպանումը՝ նախածնողաց
ստեղծումէն 130 տարի անցած ըլլալով,
չէ կարելի բանական համարիլ որ Աղամ,

Էւս և զաւակները հինգ տարւոց հոգի միայն
ըլլային, այլ մինչև այն ատեն ըստ աս-
տուածային օրհնութեան «Անեցէք և բազ-
մացարուք», մարդկութիւնը շատցած և
բազմացած էր, որուն համար կայէն Եւ-
նովք քաղաքը շինեց՝ դեռ Սեթ աշխարհ
չեկած: Եւ որովհետև Ս. Գրոց մէջ յայտ-
նապէս գրուած չէ թէ Արէլ ազապ էր
երբ սպաննուեցաւ, կրնանք հետեցնել որ
Արէլ ևս կայէնի նման զաւակներ ունե-
ցած է՝ որոնք վրէժխնդրութեան համար
կայէնի սպաննացած են. և որպէս զի
Աստուած կայէնի ապահովցնէ թէ ինքը
պիտի չսպաննուի, կը աստէ «Ամենայն
որ սպանանէ զկայէն եօթն վրէժս լուծ-
ցէ», որ է ըսել եօթն անգամ խտազոյն
պիտի պատժուի. վասն զի մի և նոյն Եւ-
հովայի խօսքն է. «Իմ են վրէժխնդրու-
թիւնը, ասէ Տէր»:
«Հատուցանեմ զմեղս
հարանց որդւոց իւրեանց, յերիս և ի չորս
ազգս ատեկեաց իմոց». և թէ «Ապա թէ
այնու ևս ոչ իրատիցիք... և հարկեց զձեզ
եօթնպատիկ փոխանակ մեղաց ձերոց»,
ևայլն. ևայլն:

Այս օրինակները կը հաստատեն որ
ստուգիւնքնին դատաստանովն վրէժիւն-
դիր կ'ըլլայ յանցապարտից՝ առանց մարդ-
կային կամաց ազատութիւնը բռնաբարե-
լու. որուն հետեանք Արէլի ցեղը վրէժիւն-
դրութեան ոգիէն ետ չկենալով՝ յարմար
առիթներու մէջ՝ կայէնի ցեղէն եօթն
վրէժներ լուծած է, փոխանակ սպանման
Արէլի:

Եզրակացնելով ցարդ պատճառաբա-
նածինս՝ կ'ըսենք.

Ա. Ղամբէ երկրորդ մարդասպան չի կրը-
նար համարուիլ. մինչև իրեն ատեն
բազմաթիւ սպանութիւններ գործուած են:

Բ. Ղամբէ սպանած չէ կայէնը:

Գ. կայէն մեռած չէ ուրիշէ. այլ եղ-
բայրասպանութեան սրտմտութիւնը զինքն
սպառած է:

Դ. Արելի ցեղ մը գոյութիւն ունեցած է:
Ե. Առդ ցեղը իրենց հօր մահուան վրէ-
ժը լուծած է եօթնիցս՝ կայէնի ցեղէն:

Հ. ԽՈՐԷՆ ՍԵՆՏԵՆՆԵՐ